

KHASITOMO YI HUNGUTA MIGINGIRIKO LEYI NGA RI KI ENAWINI EKA VUMAKI BYA MALAKATSA YA TISIMBHI

Pretoria, Ravumune ti 31 Nhlangua 2019 – N'winyi wa khamphani ya le Durban yo pfuxeta tisimbhi u tivonile nandzu vhiki leri nga hundza eka milandzu yo hlaya leyi xakelanaka no rhumela koporo leyi nga basisiwangiki ematikweni mambe.

Angelo Solimene, n'winyi wa Group Wreck, u tivonile nandzu eka milandzu ya mune leyi xakelanaka na Xiyenge (54)(1)(a) xa Nawu 71 wa 2002, wa Vufambisi bya Vuxavisi bya Misava Hinkwayo na Xiyenge 84 xa Nawu 91 wa 1964 wa Khasitomo na Ekisayizi.

U gweviwile ndziho wa R500 000, laha hafu yi nga yimisiwa hi ntlhanu wa malembe eka xiyimo xa leswaku muhehliwa a nga rhumeli tinhundzu tin'wana na tin'wana ematikwenimabe handle ka mipfumelelo leyi faneleke. U tthele a hakela R600 000 ku kota ku kuma humeso wa tinhundzu ta yena ku suka eka Khasitomo. Tinhundzu ta sweswi, hambiswiritano, a ti pfumeleriwi ku rhumeriwa ematikweni mambe.

Leswi swi landzela nkambelo wa tikhonthena timbirhi hi Khasitomo hi Mawuwani lembe leri, leti a ku ri ta Group Wreck, leti a ti rhumeriwa ematikweni mambe ku suka enhlalukweni wa Durban. Leswi nga ndzeni ka khonthena swi tivisiwile tanihi malakatsa ya tisimbhi. Hambiswiritano, endzhaku ka nkambelo, swi kumekile leswaku i koporo leyi nga basisiwangiki. Nandzu wu hundziseriwile eka Khomixini ya Vufambisi bya Vuxavisi ya Misava Hinkwayo ya SA (ITAC).

Ku sukela hi Nyenyenyani 2012, Holobywa wa Nhluvukiso wa Ikonomi u vekile leswaku malakatsa ya koporo ya fanele ya nga rhumeriwa ematikweni mambe ku suka laha Rhiphabuliki ra Afrika-Dzonga handle ka mpfumelelo, naswona ITAC a yi humesangi mipfumelelo yin'wana na yin'wana ku sukela hi 2017.

Ekunguleni ka lembe leri, SARS na Ndzawulo ya Mabindzu na Vumaki swi tumbuluxile ntlawa wo tirha wa Tiejensi Timbirhi ku ololoxa mingiriko ya vuxavisi leyi nga ri ki enawini eka Vumaki bya Swiambalo, Malapi na Titanghu, vumaki bya malakatsa ya tisimbhi na Vumaki bya tisimbhi ta nsuku. Ntlawa wa ntirho wu vumbiwile ku tiyisisa leswaku tindzawulokulu ta Mfumo ti tirha hi nhlanganelo ku ololoxa ku ngungumerisiwa, hlelelohansi na vuxisi lebyi hlohloteriwaka exikarhi ka vumaki lebyi byo karhi.

Hi ku fambisana na mimbhurisano na ntirhisano, minghenelelo yo hambanahambana ya ntirho wo hlanganela yi le ku humeeleni ku kongomisa eka vumaki lebyi. Tanihi mbuyelo, mvhumbhunulo wa ntiviso wo hoxeka na ntivisohansi wa mitiko swi boxiwile eka vumaki bya malakatsa ya tisimbhi.

Hi Mhawuri lembe leri, valawuri vambirhi va khamphani ya le Port Elizabeth, Beacon Valley (Pty) Ltd, va tthele va tivona nandzu eka 36 wa milandzu leyi xakelanaka na rhumelo wa malakatsa ya tisimbhi ematikweni mambe. Va tivisiwile leswi nga ndzeni ka tikhonthena ta 36 eka nhlalukweni wa Coega tanihi "*sheet piling*" ku nga ri "malakatsa ya tisimbhi" no tsandzeka ku landzelela swinawana swo lulama swa rhumelo wa nhundzu ematikweni mambe.

Muhehliwa u tthele a hakela ndziho wa R500 000, laha hafu yi nga yimisiwa hi ntlhanu wa malembe eka xiyimo xa leswaku muhehliwa a nga rhumeli tinhundzu tin'wana na tin'wana ematikwenimabe handle ka mipfumelelo leyi faneleke. Va hakerile R400 000 ku kuma humeso wa tinhundzu ta vona leti nga ta ka ti nga rhumeriwa ematikweni mambe handleko vo kuma mipfumelelo leyi faneleke.

Vumaki bya malakatsa ya tisimbhi i vumaki bya mabilyoninyingi naswona byi hoxa xandla hi R15 billion leyi pimanyetiweke hi lembe eka xikumiwa xa tiko ra Afrika-Dzonga. Hi 2017, khamphani ya malakatsa ya tisimbhi yi lahlekeriwile hi nandzu eka Khoto ya Vumbiwa ku tlhontha swipimelo swa Mfumo swa malakatsa ya tisimbhi swa rhumelo wa nhundzu ematikweni mambe, leswi tivekaka tanihi sisiteme ya ntsakelo ya mixavo, ku katsa na xiboho xa ITAC xo ala ku humesa mipfumelelo ya rhumelo wa nhundzu ematikweni mambe eka khamphani, hi ku fambisana na sisiteme ya ntsakelo ya mixavo. Leswi swi landzela kwalomuya ka mune wa malembe ya ntengo ehenhla ka mpfumelelo wa nawu wa sisiteme ya ntsakelo ya mixavo.

Hi ku ya hi malakatsa ya koporo, mipimo leyikulu ya koporo na titambhu ta koporo swi rhumeriwile ematikweni mambe ku suka eAfrika-Dzonga eka mixavo ya le henhla swinene hi mhaka ya laveko lowukulu ematikweni yan'wana. Leswi swi vi le na nkucetelo wo biha eka vumaki bya koporo bya laha kaya na pfhumba ro kuma koporo a swi kondletela vukhamba bya tikhebulu ta koporo, leswi a swi vanga onhako wa mabilyoni ya tirhandi. Rhumelo lowukulu wa malakatsa ya koporo ematikweni mambe a swi khumbha vumaki bya laha kaya hi ndlela yo biha, leswi a swi yisa ehansi mpimo wa humeleriso na mpfumaleko wa mitirho hi mhaka ku ri na ntikiso wa sweswinyana wa swinawana leswi yelanaka na rhumelo wa koporo ematikweni mambe ku suka eAfrika-Dzonga.

